

**Skolelevers drogvanor
i Strömsunds kommun
2012**

Dnr: LS/348/2013

Ansvarig: Ronny Weylandt, Folkhälsocentrum, Jämtlands läns landsting

Handläggare: Anna Werme, Folkhälsocentrum, Jämtlands läns landsting

www.jll.se/folkhalsa

Foto: Jörgen Wiklund/bildarkivet.se

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1	INLEDNING	5
1.1	ANDT-strategin	5
1.2	Styrdokument i Jämtlands län	6
2	SYFTE.....	6
3	METOD.....	7
3.1	Undersökningens upplägg och genomförande	7
3.2	Bortfall	7
3.3	Tolkning av resultat	8
3.4	Begränsningar	8
4	RESULTAT.....	9
4.1	Tobak.....	9
4.1.1	Rökning och snusning.....	9
4.1.2	Vill sluta med tobak.....	10
4.1.3	Vattenpipa	10
4.2	Alkohol	10
4.2.1	Alkoholkonsumenter och alkoholemängd	10
4.2.2	Typ av dryck	12
4.2.3	Problem i samband med alkohol	13
4.2.4	Bjuden hemma.....	13
4.3	Narkotika, dopning och spel	13
4.3.1	Narkotika	13
4.3.2	Dopning, sniffning/boffning och spel.....	14
4.4	Debutålder och tillgänglighet.....	15
4.4.1	Debutålder	15
4.4.2	Tillgänglighet	16
4.5	Riskuppfattning/Attityder	16
4.5.1	Elevernas riskuppfattning	16
4.5.2	Elevernas uppfattning om föräldrar/vårdnadshavares inställning.....	19
4.6	Sambandsanalyser mellan olika droger – i länet	20
5	DISKUSSION MED BEHOVSANALYS.....	23
5.1	Tobak.....	24
5.2	Alkohol	24

5.3	Narkotika och sniffning/boffning	25
5.4	Attityder	26
5.5	Samband	27
5.6	Särskilt angelägna områden	27
6	REFERENSER	28

1 INLEDNING

Denna rapport baseras på resultat från enkätundersökningen 'Skolelevs drogvanor 2012' och redovisar ett nuläge över drogvanor i årskurs 9 samt år 2 på gymnasiet i Jämtlands län. Rapporten bidrar även med en behovsanalys med förslag på prioriterade områden för fortsatt drogförebyggande arbete.

1.1 ANDT-strategin

I Sverige har beräkningar gjorts av några olika riskfaktorers betydelse för den samlade sjukdomsbördan i landet (www.andt-strategin.info). Dessa beräkningar visar att alkohol, narkotika, dopning och tobak (ANDT) grovt räknat står för ungefär 15 procent av den totala sjukdomsbördan för män och cirka 9 procent för kvinnor. Hänsyn har då inte tagits till effekterna av ett ökat blandmissbruk. Bakom dessa siffror finns stora problem och lidande för de individer som brukar eller missbrukar ovannämnda droger samt för människor i deras omgivning och sjukdomsbördan innebär även stora kostnader för samhället.

I mars 2011 antog riksdagen propositionen 'En samlad strategi för alkohol-, narkotika-, dopnings- och tobakspolitiken' (Regeringen, 2011). Strategin anger mål, inriktning och prioriteringar för samhällets insatser inom ANDT-området under åren 2011–2015 och innefattar bland annat tillgänglighetsbegränsning, tillsyn samt lokalt förebyggande verksamhet. Genom strategin vill regeringen skapa långsiktighet, samverkan mellan aktörer i samhället och betona det gemensamma ansvaret. I strategin presenteras det övergripande målet för ANDT-politiken: *ett samhälle fritt från narkotika och dopning, med minskade medicinska och sociala skador orsakade av alkohol och med ett minskat tobaksbruk.*

Målet innebär:

- nolltolerans mot narkotika och dopning
- att minska allt tobaksbruk och förhindra att minderåriga börjar använda tobak
- att förhindra all skadlig alkoholkonsumtion bland annat genom att minska konsumtionen och skadliga dryckesvanor.

Strategin innehåller även sju långsiktiga mål, varav ett är särskilt aktuellt i samband med denna drogvanundersökning. Mål 3 uttrycker att *antalet barn och unga som börjar använda narkotika och dopningsmedel eller debuterar tidigt med alkohol eller tobak ska successivt minska.* Under detta mål finns ett antal prioriterade mål formulerade:

- minska nyrekrytering till narkotika- och dopningsmissbruk
- utveckla metoder för att barn och ungdomar inte ska börja använda tobaksprodukter
- ökad användning av befintliga verk samma metoder för att skjuta upp alkoholdebuten och minska den skadliga alkoholkonsumtionen
- en hälsofrämjande skola
- ett ökat deltagande av föräldrar, idéburna organisationer och näringsliv i det förebyggande arbetet

1.2 Styrdokument i Jämtlands län

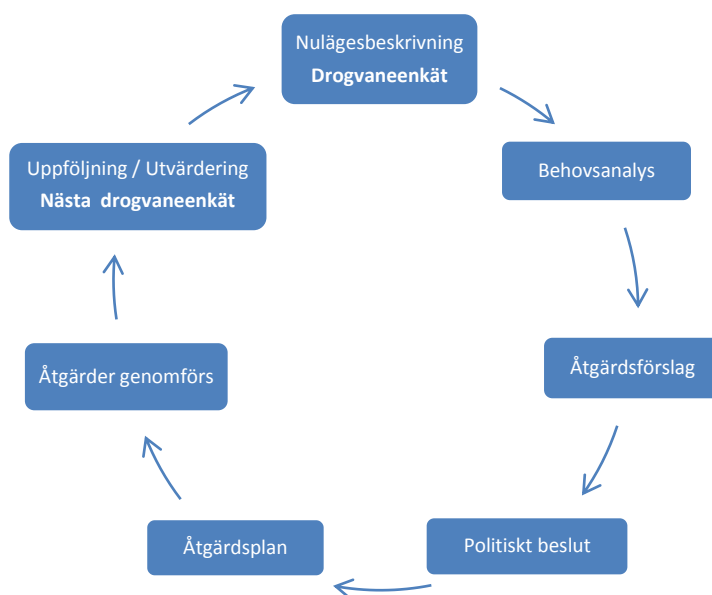
I Jämtlands län pågår sedan 2006 en aktiv mobilisering mot alkohol, narkotika, dopning, tobak och brottslighet, som går under namnet 'Mobilisering mot droger' (Mobilisering mot droger , 2013). Arbetet sker i bred samverkan mellan olika aktörer i samhället. Ett syfte med mobiliseringen är att ge barn och unga i länet en bra start i livet med tillgång till miljöer fria från alkohol, tobak och narkotika. I programförklaringen för 2013 uttrycks att arbetet ska ske genom att påverka attityder, föräldrastöd, riktade insatser samt att begränsa tillgängligheten.

Även den gemensamma folkhälsopolicyn i Jämtlands län 2011-2015, 'Vår hälsa – länets möjlighet', betonar vikten av samverkan mellan aktörer och att särskilt fokusera på barn och ungdomar. Att skapa trygga uppväxtvillkor för länets barn och unga är ett av policyns fyra utvecklingsområden.

2 SYFTE

Syftet med föreliggande rapport är att fungera som ett trovärdigt underlag för diskussion bland politiker och verksamhetsföreträdare på kommunal och regional nivå, men också inom förenings- och näringsliv. Syftet med rapporten är vidare att:

- ge en nulägesanalys om drogvanesituationen i årskurs 9 och år 2 på gymnasiet i Strömsunds kommun
- ge stöd för att fatta beslut och göra prioriteringar gällande förebyggande åtgärder inom ANDT-området (figur 1)
- ge förutsättningar för samverkan kring skolelevs hälsa
- stimulera vilja till fördjupad kunskap

Figur 1. Arbetsprocess där drogvaneundersökningen utgör en viktig del i form av kartläggning av nuläget samt som verktyg vid uppföljning/ utvärdering.

3 METOD

3.1 Undersökningens upplägg och genomförande

Varje år genomför Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN) enkätundersökningen 'Skolelevers drogvanor' på ett riksrepresentativt urval av eleverna i årskurs 9 och år 2 på gymnasiet i Sverige. År 2012 beslutades länsgemensamt om att genomföra drogvaneenkäten som en totalundersökning i Jämtlands län, vilket innebär att alla elever i nämnda årskurser i länet erbjöds delta. Resultaten baseras således inte enbart på ett urval av eleverna och kan därmed bidra till en mer tillförlitlig bild av drogsituationen bland elever i Strömsunds kommun och i Jämtlands län. Fortsatta totalundersökningar i länet är planerade att genomföras vart tredje år.

Enkäten¹, som innefattar 61 frågor om tobak, alkohol, narkotika, dopning och spel samt några bakgrundsfrågor, besvarades under vecka 11-14 2012. Eleverna besvarade enkäten i klassrummen under skrivningsliknande förhållanden och för att deras anonymitet skulle vara skyddad fick de själva stoppa formuläret i ett kuvert som de sedan klistrade igen.

Processen kring enkätundersökningen i Jämtlands län har samordnats av Folkhälsocentrum, Jämtlands läns landsting, som också bearbetat materialet. Arbetet har skett i nära samarbete med länets kommuner, Länsstyrelsen Jämtlands län samt Regionförbundet Jämtlands län. Gemensamma workshops och analysträffar har genomförts där resultaten har diskuterats och problematiserats och slutligen resulterat i ett antal förslag på särskilt angelägna områden för länet och för respektive kommun att lägga fokus på i sitt arbete.

3.2 Bortfall

Ett problem i samband med enkätundersökningar är bortfallet, d.v.s. de personer som skulle ha besvarat formuläret men som av olika skäl inte deltog i undersökningen. I denna undersökning finns två typer av bortfall, där den ena typen utgörs av de klasser som av olika skäl inte deltog i undersökningen och den andra typen utgörs av de elever som var frånvarande i samband med datainsamlingen. Bortfallet på klassnivå redovisas i tabell A nedan.

	Årskurs 9	Gymnasiet år 2
Antal klasser i urvalet	9	9
Antal klasser som ej deltagit	0	3
Bortfall på klassnivå, procent	0	33

Tabell A. Antal klasser i urvalet och antalet klasser som ej deltagit samt bortfallet på klassnivå i procent i Strömsunds kommun.

I tabell B presenteras antalet bearbetade formulär samt bortfallet på individnivå i respektive årskurs.

---

¹ Enkäten går att finna på www.jll.se/folkhalsa

	Årskurs 9	Gymnasiet år 2
Pojkar	50	36
Flickor	59	30
Bortfall på individnivå, procent	11	41

Tabell B. Antalet bearbetade formulär samt bortfallet på individnivå i procent i Strömsunds kommun.

I årskurs 9 har åtta och i gymnasiets år 2 har ett formulär sorterats bort eftersom de av CAN bedömts vara skämtsamt eller överdrivet ifyllda. Totalt har 109 enkäter i årskurs 9 och 66 enkäter i gymnasiets år 2 bearbetats.

3.3 Tolkning av resultat

I rapporten redovisas resultaten i årskurs 9 i stor utsträckning uppdelade efter kön men även för totala gruppen elever. I år 2 på gymnasiet är antalet elever för litet för att särredovisas på kön.

I de flesta figurer och tabeller redovisas andelar i procent beräknade på totalmaterialet, d.v.s. samtliga elever i respektive grupp. I dessa fall redovisas inga bastal för procentberäkningarna, utan antalet elever framgår i tabell B ovan. Då procentberäkningarna endast avser en begränsad del av eleverna (t.ex. endast de elever som någon gång har använt narkotika) redovisas detta och i stor utsträckning även hur många individer den aktuella andelen motsvarar. I vissa fall avser procentberäkningarna ytterst få individer och sådana figurer/tabeller ska tolkas med försiktighet då varje individ utgör en stor andel och får stort genomslag.

Redovisningen avser samtliga elever som skulle ha besvarat respektive fråga. Detta innebär att andelen som hoppat över en fråga också ingår i totalen. Alla data redovisas avrundade till hela procenttal och på grund av detta kan det ibland förekomma att de sammanslagna andelarna inte blir exakt 100 procent.

3.4 Begränsningar

Eleverna i länet har i redovisningen av denna enkätundersökning delats in utifrån skolkommun. Detta gör att svaren från de elever i gymnasiet år 2 som är folkbokförda i Strömsunds kommun, men som går i gymnasiet på annan ort redovisas i respektive skolkommuns rapport samt i länsrapporten. Elever som har annan hemkommun men som har Strömsund som skolkommun ingår i denna rapport.

Då drogvaneundersökningen anses innehålla etiskt känsliga uppgifter och syftar till att visa ungdomars drogvanor på gruppnivå, snarare än att peka ut enskilda individer, har etiska begränsningar och överväganden gjorts. Genomgående redovisas inte resultat på kommunnivå där antalet elever understiger fem individer.

Resultaten från riksundersökningen 2012 var vid skrivandet av denna rapport ännu inte publicerade och därför görs genomgående inga jämförelser med riket i denna rapport. I skrivande stund råder även ovisshet om jämförbarheten med resultaten från tidigare undersökningar, då det inför 2012 års undersökning gjordes en omfattande omarbetning av enkätformuläret. Senast en

totalundersökning genomfördes i Jämtlands län var år 2008 och p.g.a. ovan nämnda omarbetning av enkätformuläret görs heller inga jämförelser mellan resultaten 2008 och 2012 i denna rapport.

4 RESULTAT

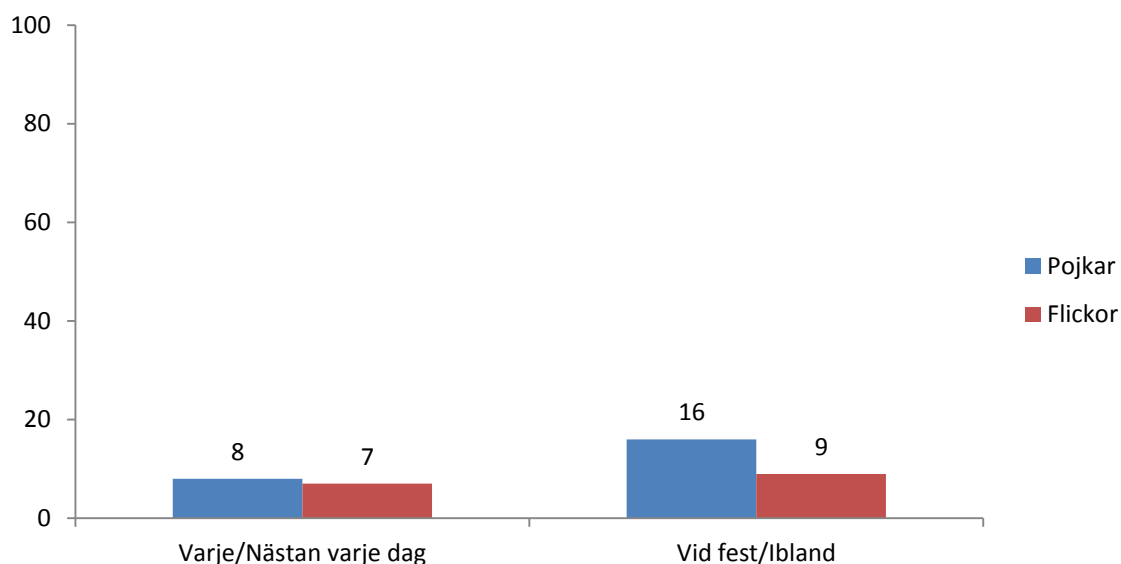
Nedan presenteras resultat från 2012 års undersökning i Strömsunds kommun. Resultaten är indelade i teman/områden utifrån de olika drogvanorna, debut och tillgänglighet samt attityder och riskuppfattning.

4.1 Tobak

4.1.1 Rökning och snusning

Gällande rökning ligger Strömsunds kommun på i stort sett samma nivå som länet. Bland eleverna i årskurs 9 uppger 19 procent att de röker. Hur ofta man röker ser olika ut och 7 procent uppger att de röker varje/nästan varje dag. I gymnasiets år 2 röker 33 procent av eleverna och 12 procent röker varje/nästan varje dag. I årskurs 9 röker pojkar i högre utsträckning än flickor (figur 2).

Frekvens rökning

Figur 2. Andel (i procent) som röker varje/nästan varje dag samt vid fest/ibland. Årskurs 9. Uppdelat efter kön.

I årskurs 9 uppger 17 procent att de snusar och 8 procent snusar varje/nästan varje dag. Motsvarande andelar i gymnasiets år 2 är 42 procent som snusar och 29 procent som snusar varje/nästan varje dag (27 procent respektive 17 procent i länet). Pojkarna i årskurs 9 snusar i betydligt högre utsträckning än vad flickorna gör, där 18 procent av pojkarna uppger att de snusar

varje/nästan varje dag och ingen av flickorna uppger att de gör det. Däremot snusar flickorna i årskurs 9 i Strömsund i högre utsträckning än flickor i länet totalt, 12 procent mot 6 procent.

Om man ser till den totala tobakskonsumtionen, dvs. de som uppger att de röker och/eller snusar, är andelen 25 procent i årskurs 9 och 52 procent i andra året på gymnasiet. I årskurs 9 uppger en högre andel pojkar än flickor att de röker och/eller snusar, 30 procent respektive 20 procent.

Vanligaste sättet i länet att få tag på tobak är i årskurs 9 genom kompisar eller ”annan person”. I gymnasiet år 2 uppger eleverna att de antingen köper tobak själva eller att de får tag på tobak genom kompisar.

4.1.2 Vill sluta med tobak

I enkäten ställs även frågan om eleverna vill sluta med tobak och i Strömsunds kommun uppger 27 procent (6 personer) av dem som röker i årskurs 9 att de vill sluta röka samt 23 procent (5 procent) att de vill sluta i framtiden. Motsvarande andelar i andra året på gymnasiet är 36 procent (8 personer) samt 32 procent (7 personer).

Bland eleverna som snusar i årskurs 9 vill 37 procent (7 personer) sluta nu eller i framtiden. I gymnasiets andra år är motsvarande andel 57 procent (16 personer).

4.1.3 Vattenpipa

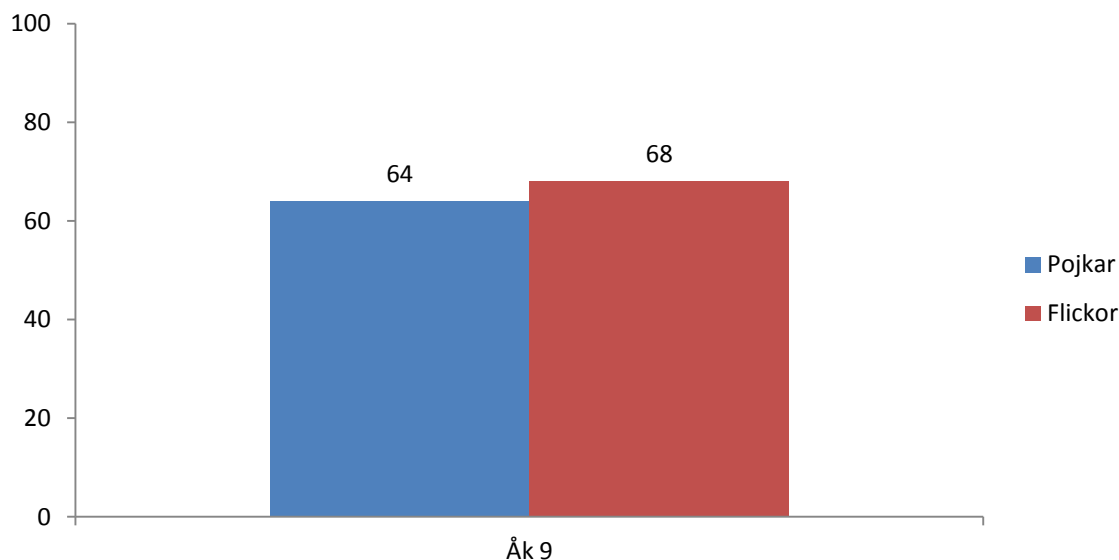
Sedan 2009 finns en fråga om vattenpipsrökning med i drogvaneundersökningen. Bland kommunens niondeklassare uppger 17 procent (14 procent av flickorna och 22 procent av pojkarna) att de någon gång har rökt vattenpipa, vilket är en betydligt lägre andel än i länet (27 procent). I andra året på gymnasiet har cirka hälften av eleverna någon gång provat.

4.2 Alkohol

4.2.1 Alkoholkonsumenter och alkoholmängd

I årskurs 9 uppger 66 procent (72 personer) av eleverna i Strömsunds kommun att de någon gång har druckit alkohol. Motsvarande andel i andra året på gymnasiet är 82 procent (54 personer). Högre andel flickor än pojkar uppger att de druckit alkohol (figur 3)

Druckit alkohol någon gång

Figur 3. Andel (i procent) som druckit alkohol någon gång. Årskurs 9. Uppdelat efter kön.

Det skiljer sig bland eleverna i hur ofta de dricker alkohol och hur mycket de dricker. Den genomsnittliga årliga alkoholkonsumtionen redovisas i tabell C.

	Åk 9	Gymn. år 2
Pojkar	2,33	-
Flickor	1,52	-
Totalt	1,89	3,05

Tabell C. Genomsnittlig årlig alkoholkonsumtion omräknad i antal liter 100 procentig alkohol. Uppdelat efter årskurs och kön.

Den genomsnittliga alkoholkonsumtionen i Strömsunds kommun ligger under nivån i länet i båda årskurserna (1,96 respektive 4,01).

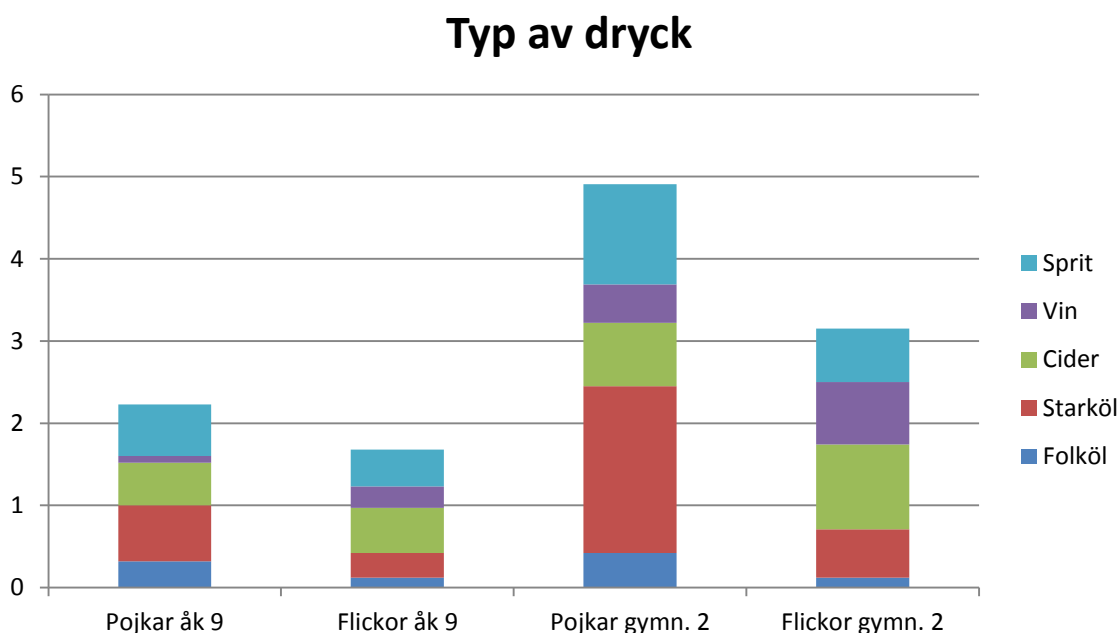
I årskurs 9 uppger 13 procent av eleverna att de minst en gång i månaden under de senaste 12 månaderna druckit så mycket alkohol att de känt sig berusade. Motsvarande andel i gymnasiet år 2 är 42 procent. I årskurs 9 är andelen högre bland pojkar än bland flickor, 16 procent respektive 10 procent.

Vid en fråga i enkäten får eleverna ange hur ofta, under de senaste 12 månaderna, de vid ett och samma tillfälle druckit alkohol motsvarande minst fyra stora burkar starköl/starkcider eller 25 cl sprit eller en helflaska vin eller sex burkar folköl. Syftet med frågan är att mäta intensivkonsumtion av alkohol bland eleverna. I årskurs 9 intensivkonsumerar 16 procent (12 procent i länet) alkohol någon gång i månaden eller oftare och i andra året på gymnasiet är motsvarande andel 35 procent. I årskurs 9 uppger pojkar i högre grad än flickor att de intensivkonsumerar alkohol någon gång i månaden eller oftare, 20 procent respektive 12 procent.

Att vara storkonsument av alkohol definieras genom att man dricker 9 standardglas² (för flickor) eller 14 standardglas (för pojkar) per vecka eller mer. I årskurs 9 är 7 procent av eleverna, enligt detta mått, storkonsument av alkohol. Ingen skillnad ses mellan könen. I gymnasiet år 2 är motsvarande andel 9 procent.

4.2.2 Typ av dryck

Vad gäller vilken typ av alkohol som eleverna i årskurs 9 och gymnasiet år 2 i länet dricker uppger de följande fördelning (figur 4):

Figur 4. Genomsnittlig årskonsumtion och typ av dryck omräknad i antal liter 100 procentig alkohol. Uppdelat efter årskurs och kön. Länet

Pojkar uppger att de dricker öl och sprit i högre utsträckning än vad flickorna gör, medan flickorna i högre grad rapporterar konsumtion av vin och cider.

Andelen av eleverna i årskurs 9 som uppger att de har druckit hembränt under de senaste 12 månaderna är lika stor i Strömsunds kommun som i länet, 16 procent. Andelen pojkar är betydligt högre än andelen flickor, 22 procent respektive 10 procent. Andel i gymnasiet år 2 som uppger att de druckit hembränt under det senaste året är 27 procent (22 procent i länet).

På frågan varifrån alkoholen kom senaste gången eleverna i Strömsunds kommun drack olika typer av alkoholhaltiga drycker uppger flest elever i årskurs 9 att alkoholen kom ifrån Systembolaget följt av att de inte vet varifrån alkoholen kom samt att den kom från person som tillverkar själv (t.ex. hembränt). Även i gymnasiet år 2 uppger flest elever att alkoholen kom ifrån Systembolaget följt av restaurang samt från person som tillverkar alkohol själv.

² Ett standardglas innehåller 12 gram alkohol (ex. 4 cl starksprit, 8 cl starkvin, 12–15 cl vin, 33 cl starköl eller 50 cl folköl) (www.can.se)

4.2.3 Problem i samband med alkohol

I enkäten ställs en fråga som berör elevernas riskbeteende där de får ange om de under de senaste 12 månaderna råkat ut för en rad händelser i samband med att de druckit alkohol. De vanligaste riskerna eleverna i länet i berörda årskurser utsatt sig eller andra för är:

- råkat i gräl
- tappat pengar eller andra värdesaker
- förstört saker eller kläder
- fått problem med förhållandet till vänner
- haft oskyddat sex

I årskurs 9 i Strömsunds kommun är även ett av de vanligaste riskbeteendena att ha kört moped, bil eller annat motorfordon, där 16 procent (10 procent i länet) uppger att de minst en gång kört motorfordon i samband med alkoholkonsumtion. Pojkar uppger detta i högre grad än flickor, 22 procent mot 12 procent. Bland elever i gymnasiets år 2 är andelen som kört motorfordon i samband med alkohol hälften så stor som i årskurs 9, 8 procent. Däremot uppger fler att de råkat ut för olycka eller skadats.

Skillnad syns mellan pojkar och flickor i årskurs 9 avseende vilken typ av problem de uppger att de råkat ut för i samband med alkoholkonsumtion. Pojkarna uppger i högre grad att de varit inblandade i våld och olyckor samt brottsrelaterade problem, medan flickorna i större utsträckning rapporterar relationsproblem, sexuella problem och att de tappat eller förstört saker.

4.2.4 Bjuden hemma

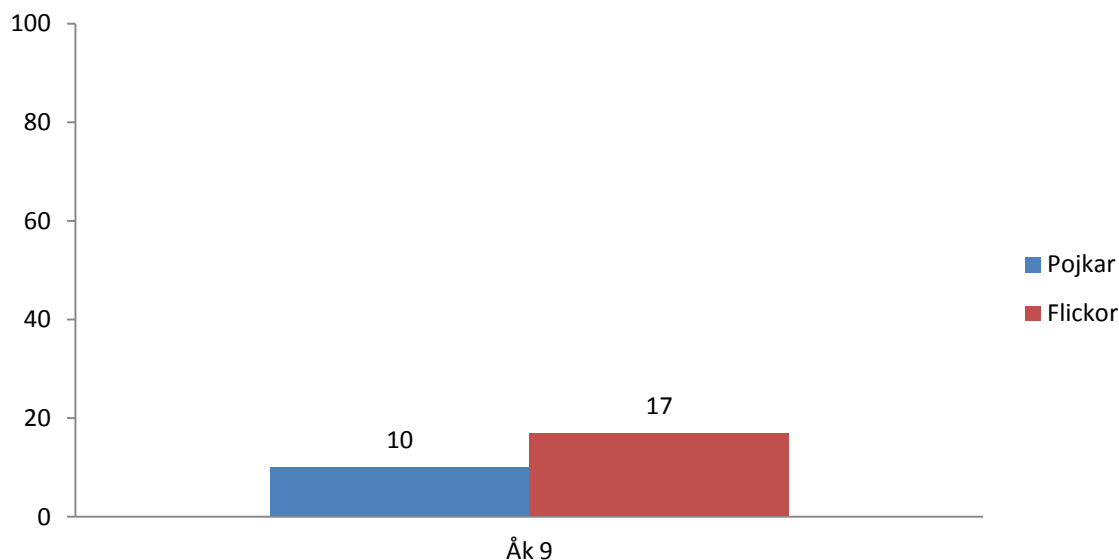
Andelen som uppger att de under senaste året blivit bjuden på alkohol av sina föräldrar/vårdnadshavare är högre bland eleverna i gymnasiets år 2 än i årskurs 9, 46 procent respektive 25 procent. Flickor uppger i högre utsträckning än pojkar att de blivit bjudna på alkohol av sina föräldrar/vårdnadshavare, 27 procent respektive 22 procent.

4.3 Narkotika, dopning och spel

4.3.1 Narkotika

I årskurs 9 uppger 14 procent (15 personer) att de någon gång under de senaste 12 månaderna har blivit erbjudna att prova eller köpa narkotika. Motsvarande siffra i gymnasiets år 2 är 20 procent (13 personer). I årskurs 9 syns skillnad mellan könen där flickor erbjudits i högre utsträckning än pojkar i samma årskurs (figur 5).

Erbjuden narkotika

Figur 5. Andel (i procent) som blivit erbjuden att prova eller köpa narkotika de senaste 12 mån. Årskurs 9. Uppdelat efter kön.

Andelen elever i årskurs 9 i Strömsunds kommun som uppger att de någon gång använt narkotika understiger fem personer och kan därför inte redovisas. Bland eleverna i gymnasiet år 2 uppger 9 procent (6 personer) att de någon gång har provat narkotika, vilket är lägre än i länet (15 procent). Däremot uppger en högre andel i Strömsunds kommun än i länet av eleverna i andra året på gymnasiet att de någon gång har provat så kallade nätdroger/designerdroger/RC-droger/nya syntetiska droger, 11 procent (7 personer) i kommunen respektive 6 procent i länet.

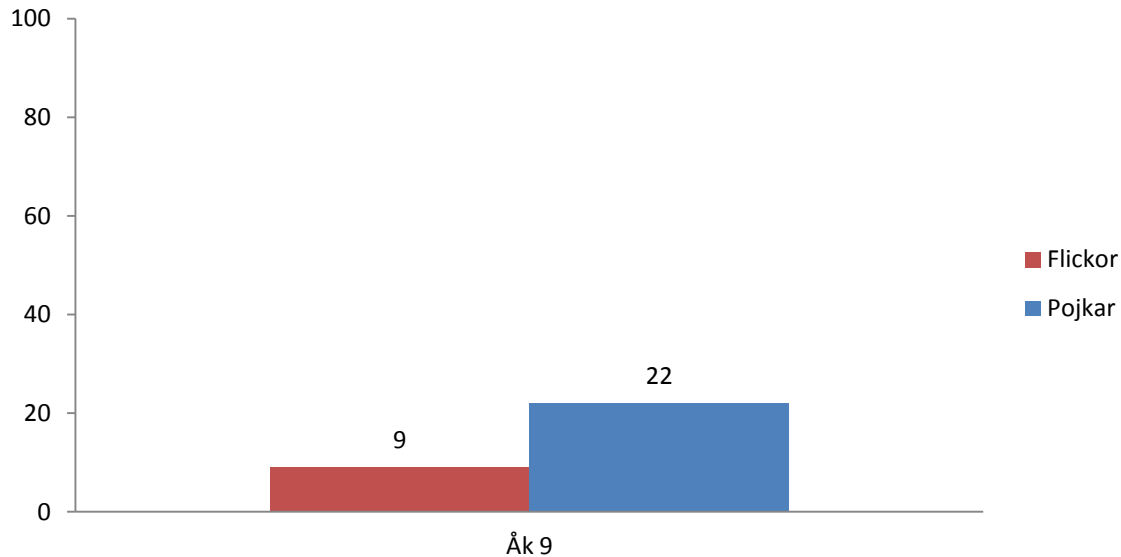
4.3.2 Dopning, sniffning/boffning och spel

I länet uppger totalt 16 personer (i de båda årskurserna tillsammans) att de någon gång använt dopning i form av anabola steroider (AAS).

I både årskurs 9 och andra året på gymnasiet i Strömsunds kommun uppger drygt 11 procent av eleverna att de någon gång har sniffat/boffat. Ingen skillnad syns mellan pojkar och flickor.

I årskurs 9 uppger 15 procent och i gymnasiet år 2 uppger 30 procent att de någon gång spelat om pengar. I årskurs 9 är andelen pojkar högre än andelen flickor (figur 6).

Spelat om pengar

Figur 6. Andel (i procent) som har spelat om pengar någon gång. Årskurs 9. Uppdelat efter kön.

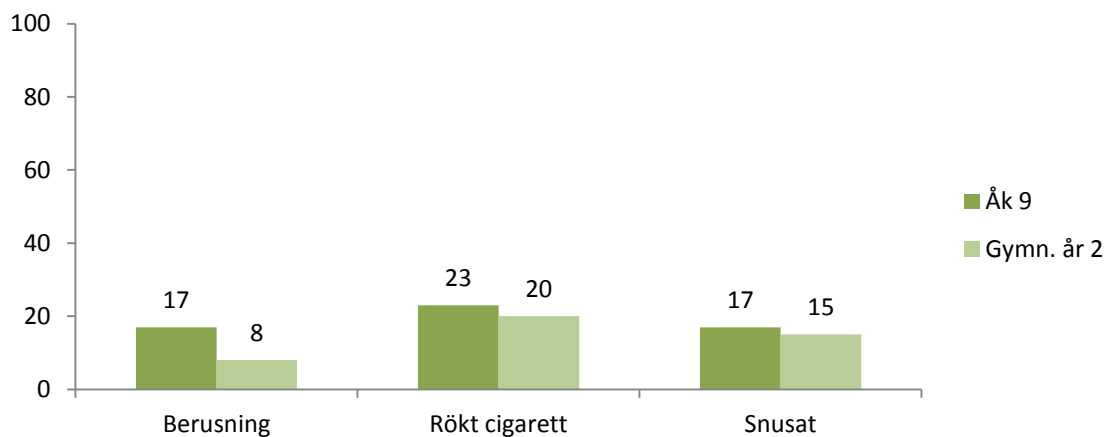
4.4 Debutålder och tillgänglighet

4.4.1 Debutålder

Vanligaste åldern att debutera med de olika droger som undersökningen omfattar är vid 14-15 års ålder, med undantag för att prova marijuana eller hasch där debutåldern är något högre (15-17 år).

I diagrammet nedan redovisas andelar över de elever som debuterat med cigaretter, snus eller berusat sig vid 13 års ålder eller yngre (figur 7).

Debut vid 13 år eller yngre

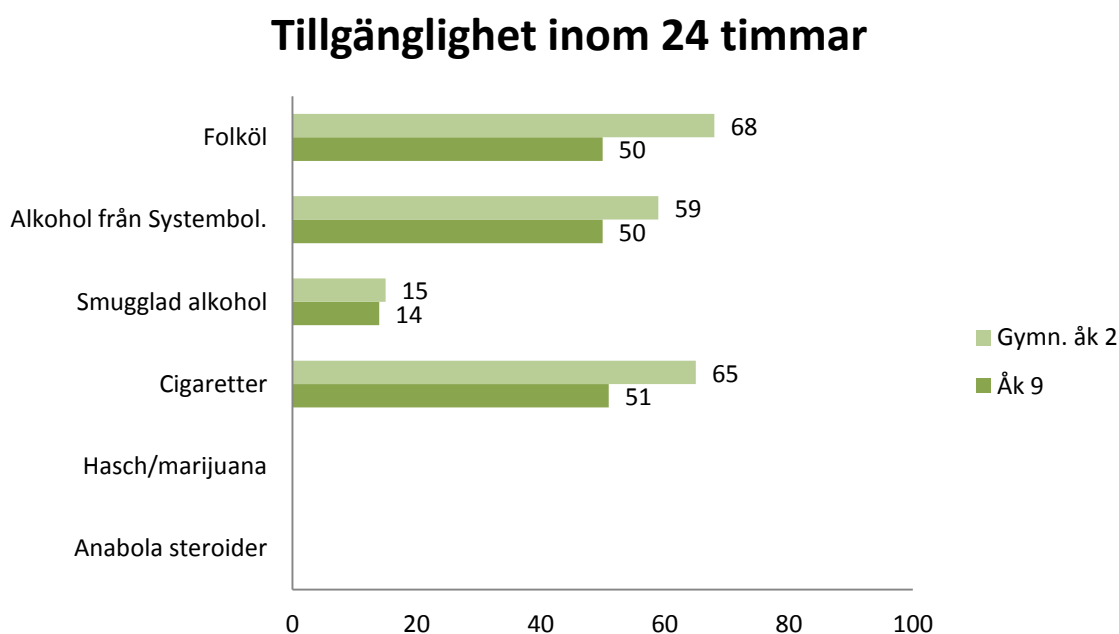

Figur 7. Andel (i procent) som uppger att de debuterat vid 13 år eller yngre. Uppdelat efter årskurs.

Skillnad syns mellan könen i årskurs 9 vad gäller debut av snusning, där pojkar i högre grad än flickor uppger att de debuterat vid 13 års ålder eller yngre, 24 procent respektive 12 procent. I gymnasiet år 2 debuterar eleverna med snus tidigare i Strömsunds kommun än i länet.

4.4.2 Tillgänglighet

I Strömsunds kommun kan en stor del av eleverna, i både årskurs 9 och gymnasiet år 2 få tag på olika typer av droger inom 24 timmar. Tillgängligheten är större för elever i gymnasiet (figur 8). Antalet elever som kan få tag på hasch/marijuana och på anabola steroider är lägre än fem personer i respektive årskurs och redovisas därför inte.

Figur 8. Andel (i procent) som kan få tag på olika typer av droger inom 24 timmar. Uppdelat efter årskurs.

Flickor i årskurs 9 kan få tag på folköl, alkohol från Systembolaget och cigaretter i högre utsträckning än vad pojkar i samma årskurs kan, medan pojkarna i högre utsträckning än flickor kan få tag på smugglad alkohol.

4.5 Riskuppfattning/Attityder

4.5.1 Elevernas riskuppfattning

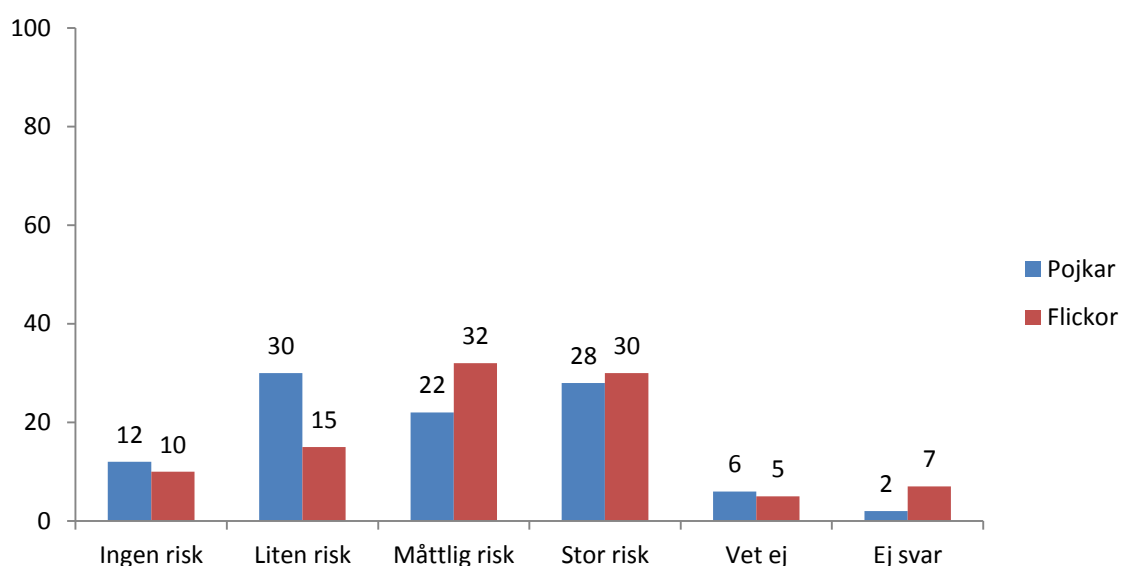
I enkäten ställs frågor om elevernas riskuppfattning där de får ange hur stor risk de tror att det är att människor skadar sig själva, fysiskt eller på annat sätt, om de använder olika typer av droger i en viss utsträckning.

Vad gäller risken att skada sig själv om de röker **tio cigaretter eller mer per dag** uppger drygt en tiondel av elever i båda årskurserna alternativet *'ingen risk'*. Knappt hälften av eleverna i årskurs 9 uppger att de tror att det är *'stor risk'* och motsvarande andel i år 2 på gymnasiet är 44 procent.

Vad gäller elevernas uppfattning om hur stor risk det är att skada sig själv om de **snusar 3 dosor (ca 100 "prillor") per vecka** syns skillnader i riskuppfattning mellan könen i årskurs 9. Figuren nedan visar hur svaren fördelar sig bland pojkar och flickor, där pojkar skattar risken lägre än vad flickorna gör. I gymnasiets år 2 uppger 14 procent av eleverna (högst i länet) alternativet *'ingen risk'*.

Riskuppfattning snus

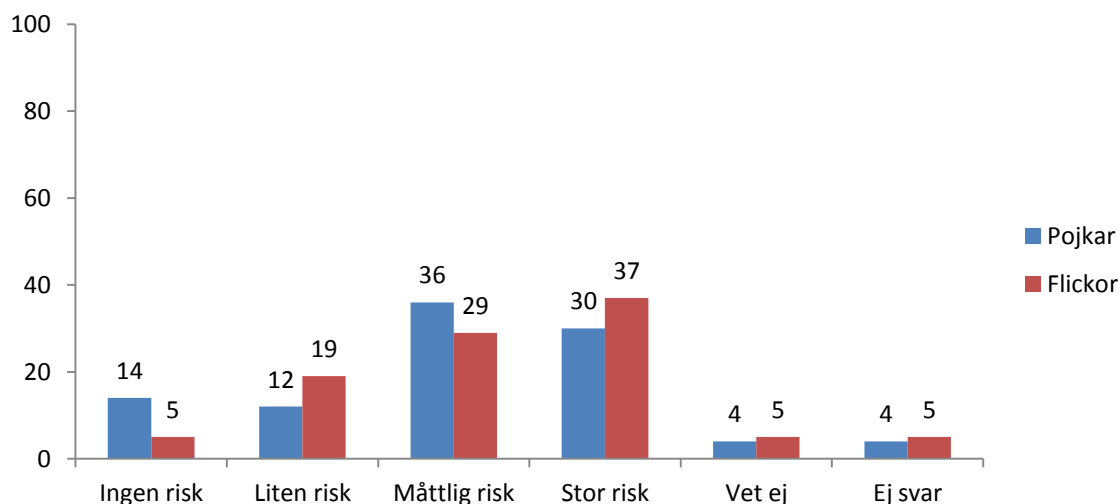

Figur 9. Andelar (i procent) för respektive svarsalternativ. Årskurs 9. Uppdelat efter kön.

Angående hur stor risk eleverna tror det är att skada sig själv om de **berusar sig på alkohol varje helg** återfinns, i båda årskurserna, den högsta andelen i länet som skattar *'ingen risk'* eller *'liten risk'* i Strömsunds kommun. I årskurs 9 är denna andel 17 procent och i andra året på gymnasiet 15 procent (13 procent i länet, båda årskurserna).

Vad gäller risken att skada sig själv om de **provar marijuana eller hasch 1-2 gånger** utmärker sig Strömsunds kommun mot länet med den högsta andelen elever i gymnasiets år 2 som anger alternativet *'stor risk'*, 41 procent (29 procent i länet). I årskurs 9 syns skillnad mellan könen, där pojkarna skattar risken lägre än vad flickorna gör (figur 10).

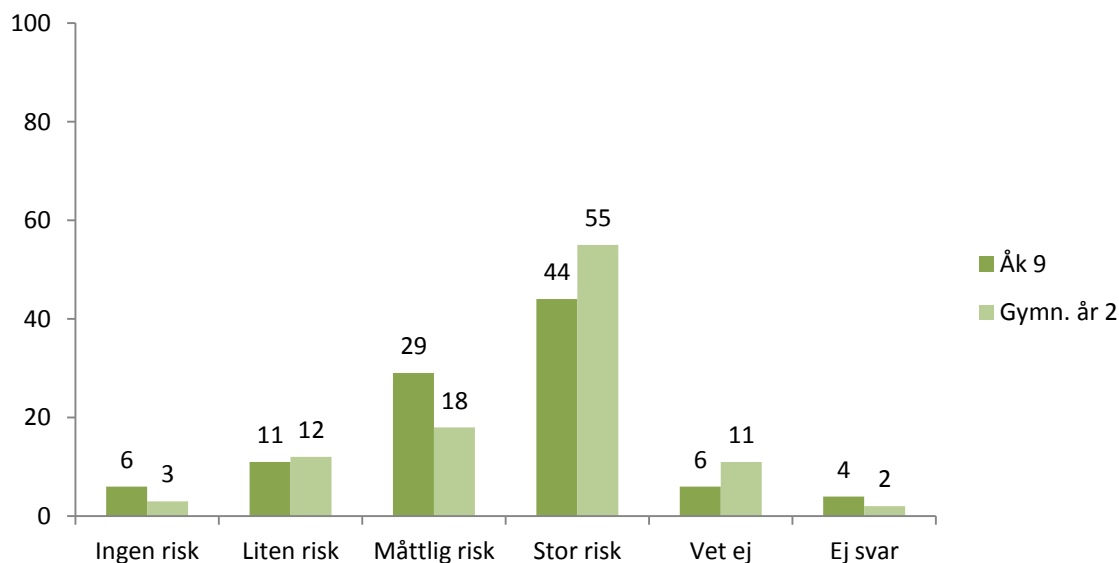
Riskuppfattning prova marijuana/hasch 1-2 ggr

Figur 10. Andelar (i procent) för respektive svarsalternativ. Årskurs 9. Uppdelat efter kön.

Risken att skada sig själv om de **provar heroin 1-2 ggr** skattas lägre bland eleverna i årskurs 9 än i andra året på gymnasiet (figur 11), men andelen som uppger att 'vet ej' är större i gymnasiet år 2. Mellan pojkar och flickor i årskurs 9 syns vissa skillnader, där pojkar i högre grad än flickor uppger alternativet 'ingen risk' och flickorna i större utsträckning än pojkarna anger alternativet 'stor risk'.

Riskuppfattning prova heroin 1-2 ggr

Figur 11. Andelar (i procent) för respektive svarsalternativ. Uppdelat efter årskurs.

Vad gäller hur stor risk eleverna tror att det är att skada sig själva om de **provar att sniffa/boffa 1-2 gånger** uppger en högre andel i årskurs 9 än i gymnasiets andra år alternativen 'ingen risk'/'liten risk', 27 procent respektive 20 procent. Andelen som uppger alternativet 'stor risk' är också större i år 2 gymnasiet än i årskurs 9, 42 procent respektive 38 procent. Även här är andelen som uppger alternativet 'vet ej' större i andra året på gymnasiet än i årskurs 9, 14 procent respektive 5 procent.

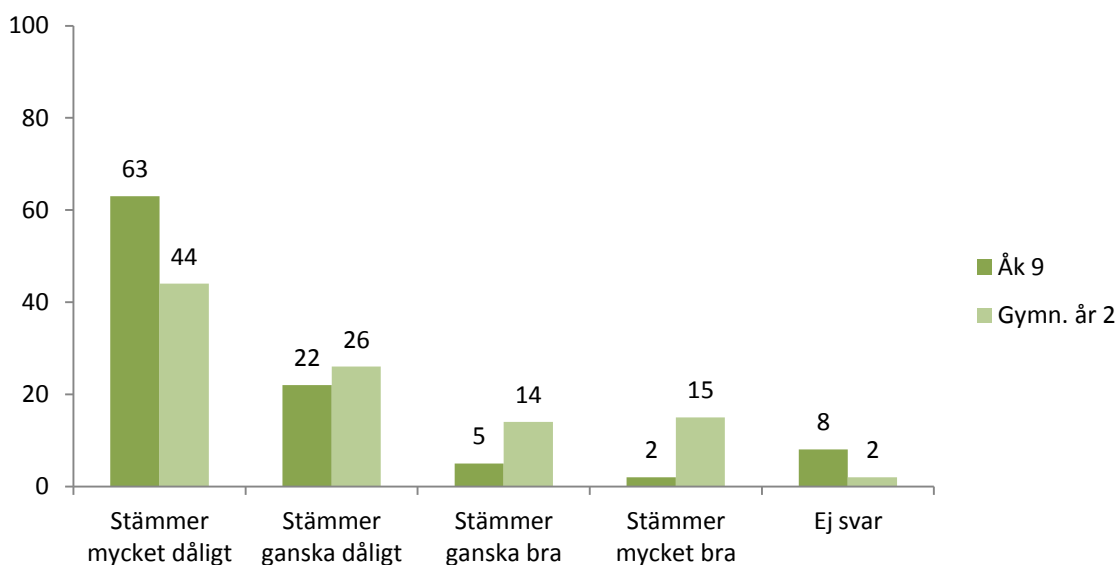
Genomgående i årskurs 9 i Strömsunds kommun uppger en lägre andel än i länet totalt alternativet 'vet ej' när det gäller risken med de olika drogerna.

4.5.2 Elevernas uppfattning om föräldrar/vårdnadshavares inställning

I enkäten får eleverna även besvara en rad påståenden om sina föräldrar/vårdnadshavares attityd till att eleven brukar olika typer av droger. För påståendet att för mina föräldrar är det **okej om jag röker cigaretter** uppger majoriteten av eleverna, 74 procent i årskurs 9 och 67 procent i gymnasiets andra år, att påståendet 'stämmer mycket dåligt'. Däremot uppger 2 procent i årskurs 9 och 5 procent i andra året på gymnasiet att påståendet 'stämmer mycket bra'.

Vad gäller om det för föräldrar/vårdnadshavare är **okej om jag snusar** syns skillnader mellan årskurserna, där andelen som uppger att påståendet stämmer 'ganska bra' eller 'mycket bra' är betydligt högre i gymnasiet år 2 än i årskurs 9 (figur 12). Pojkar i årskurs 9 uppger en mer tillåtande attityd till snus hos sina föräldrar/vårdnadshavare än vad flickorna i samma årskurs gör.

Okej om jag snusar

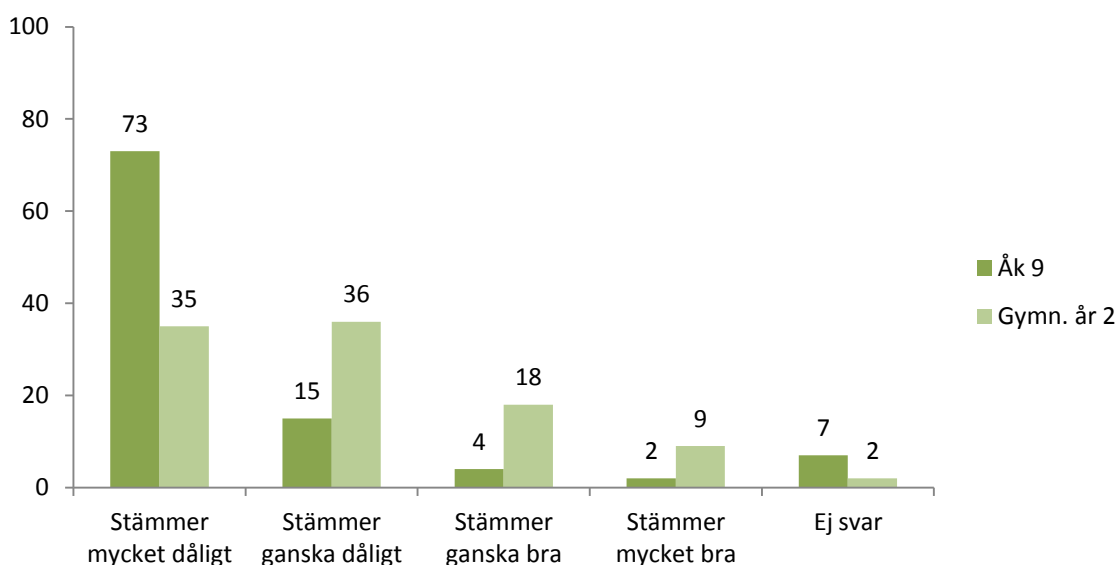

Figur 12. Andelar (i procent) för respektive svarsalternativ. Uppdelat efter årskurs.

Vid påståendet om det för mina föräldrar/vårdnadshavare är **okej om jag dricker alkohol** uppger 62 procent i årskurs 9 att påståendet 'stämmer mycket dåligt'. Motsvarande andel i år 2 på gymnasiet är 26 procent (19 procent i länet) och andelen som uppger att påståendet 'stämmer mycket bra' är 12 procent (18 procent i länet). Liknande skillnad mellan årskurserna ses även vad

gäller om det för mina föräldrar/vårdnadshavare är **okej om jag dricker mig berusad**, där eleverna i gymnasiets år 2 skattar sina föräldrars inställning som mer tillåtande än vad elever i årskurs 9 gör. Andelen som uppger alternativet 'stämmer mycket dåligt' är 73 procent i årskurs 9 och 35 procent i andra året på gymnasiet (figur 13). Både vad gäller påståendet om att dricka alkohol och påståendet om berusning uppger lägre andel flickor i årskurs 9 än pojkar i samma årskurs att påståendena 'stämmer mycket dåligt'.

Okej om jag dricker mig berusad

Figur 13. Andelar (i procent) för respektive svarsalternativ. Uppdelat efter årskurs

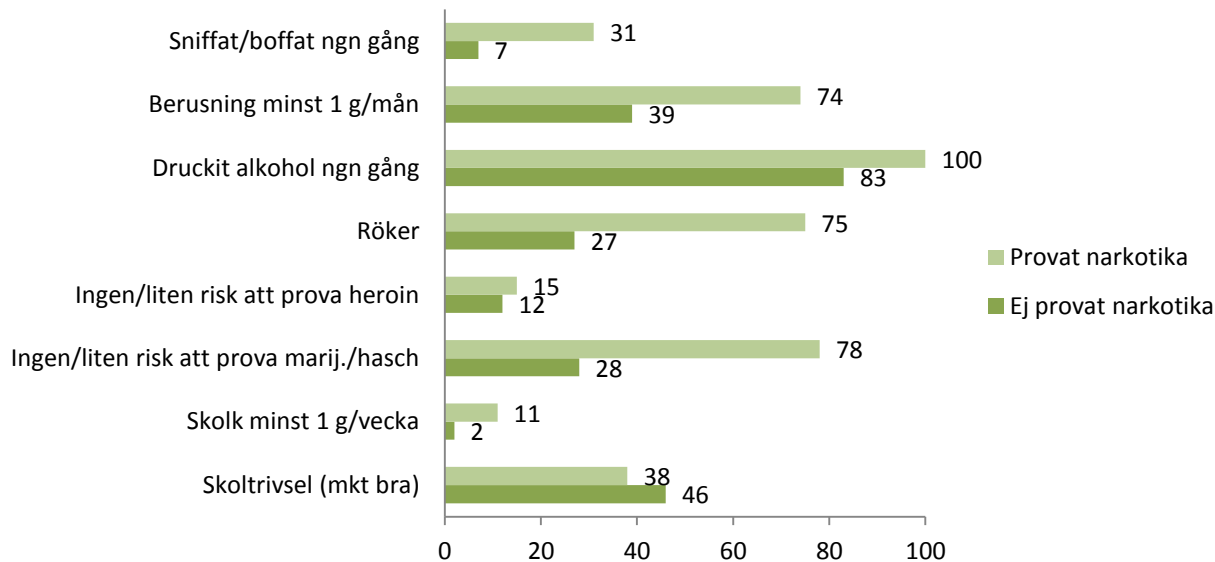
Mest restriktiv inställning skattar eleverna att föräldrar/vårdnadshavare har när det gäller om det är **okej om jag röker hasch/marijuana**. Där uppger 92 procent i årskurs 9 och 94 procent i andra året på gymnasiet att påståendet 'stämmer mycket dåligt'. I årskurs 9 har 7 procent ej besvarat frågan och motsvarande andel i gymnasiets år 2 är 3 procent.

4.6 Sambandsanalyser mellan olika droger – i länet

Det finns samband mellan olika drogvanor och enligt Statens folkhälsoinstitut finns det i deras befolkningsstatistik tydliga samband mellan t.ex. riskbruk av alkohol, cannabisanvändning, tobaksbruk och riskabla spelvanor (www.fhi.se). Detta betyder att det ofta är samma grupper som har flera olika beroendeframkallande levnadsvanor.

Liknande samband mellan olika drogvanor syns även i Jämtlands län i denna enkätundersökning. Exempel på detta är att bland de elever i år 2 på gymnasiet som uppger att de någon gång har provat narkotika också återfinns en högre andel av en rad andra faktorer/beteenden än bland de elever i samma årskurs som inte provat narkotika (figur 14).

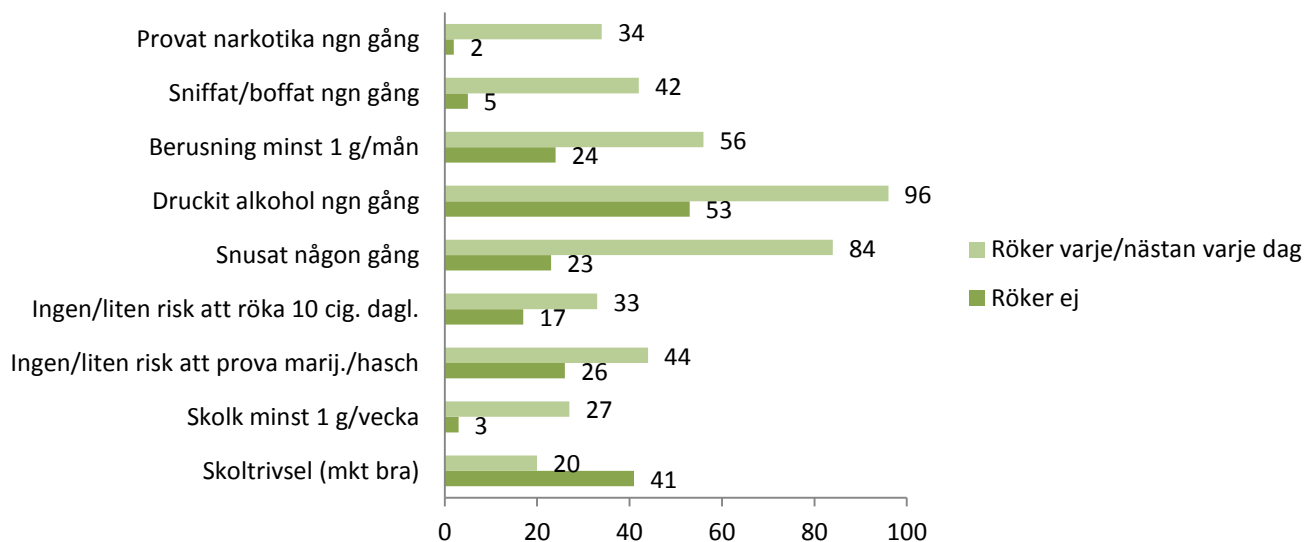
Provat narkotika

Figur 14. Skillnader i beteende/riskuppfattning/upplevelse mellan de elever i gymnasiet år 2 som har använt respektive inte använt narkotika någon gång. Andel i procent.

Även bland de elever i årskurs 9 som uppger att de röker varje dag/nästan varje dag återfinns en högre andel av en rad andra faktorer/beteenden än bland de elever i samma årskurs som inte röker (figur 15).

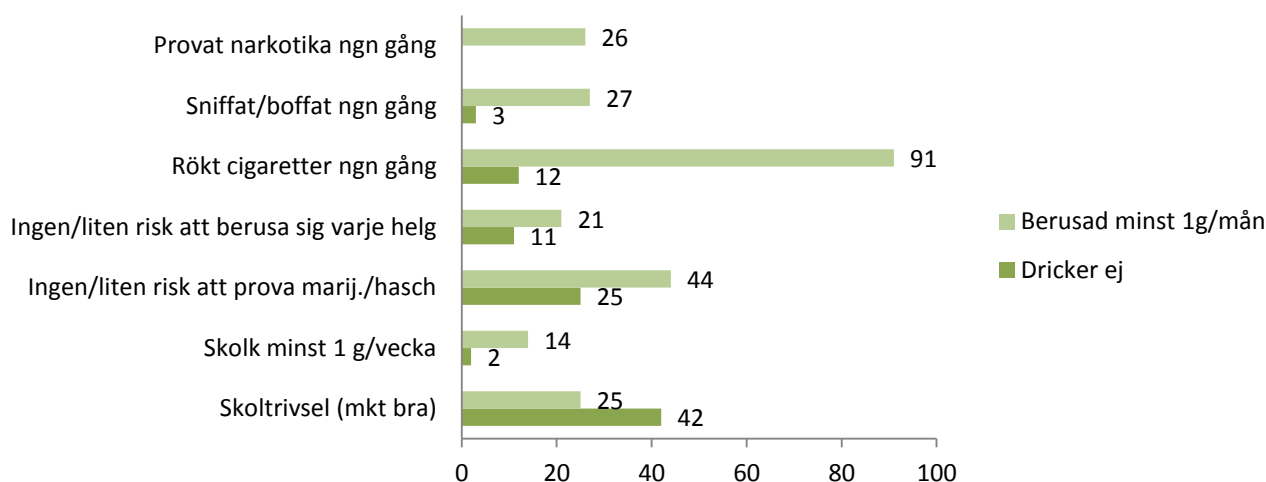
Röker varje/nästan varje dag

Figur 15. Skillnader i beteende/riskuppfattning/upplevelse mellan de elever i årskurs 9 som röker varje/nästan varje dag och de elever som inte röker. Andel i procent.

Samma mönster ses även när de elever i årskurs 9 i länet som uppger att de berusar sig på alkohol minst en gång i månaden sätts i jämförelse med eleverna som inte dricker alkohol (figur 16). Andelen som provat narkotika någon gång bland de elever som inte dricker alkohol understiger 1 procent och redovisas därmed inte.

Berusad minst 1 g/mån

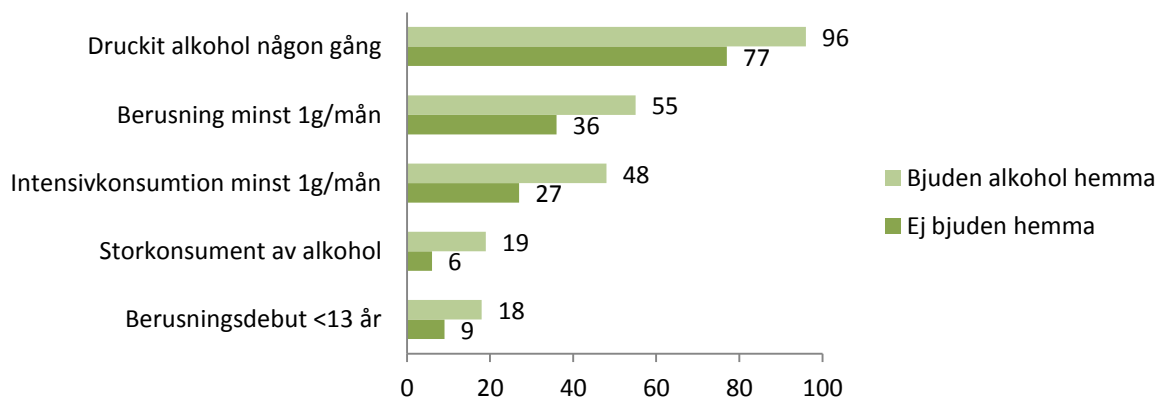

Figur 16. Skillnader i beteende/ riskuppfattning/ upplevelse mellan de elever i årskurs 9 som berusar sig minst 1 gång/mån och de elever i samma årskurs som inte dricker alkohol. Andel i procent.

Även de elever i gymnasiet år 2 som uppger berusningsdebut vid 13 års ålder eller yngre uppger i större utsträckning att de intensivkonsumerar alkohol, är storkonsumenter samt berusningsdricker än de elever i samma årskurs som debuterat senare.

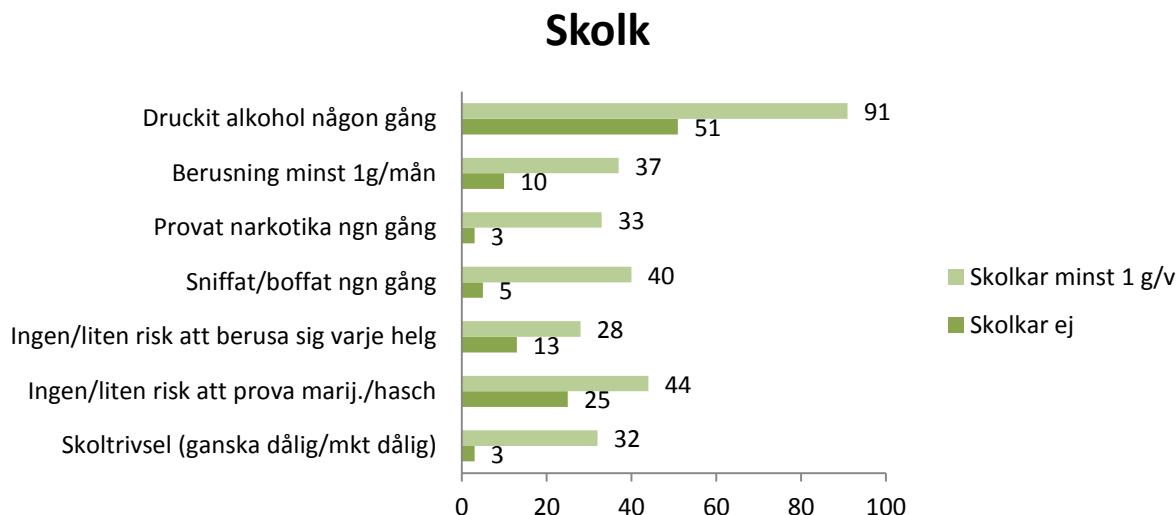
I enkätundersökningen syns även samband mellan droganvändande och förhållanden i hemmet. Till exempel uppger en högre andel av eleverna (i båda årskurserna) att de röker eller att de snusar om de också har någon i hemmet som använder tobak. Även vad gäller att bli bjuden på alkohol hemma visar samband med en högre alkoholkonsumtion (figur 17).

Bjuden alkohol hemma

Figur 17. Skillnader i alkoholkonsumtion mellan de elever i år 2 gymnasiet som blivit bjudna på alkohol hemma senaste 12 månaderna och de elever i samma årskurs som inte har blivit bjudna. Andel i procent.

En annan faktor som visar sig ha samband med de olika droger som enkätundersökningen berör är skolk, där de elever (i båda årskurserna) som skolkar i hög utsträckning också uppger användande av droger i högre grad än de elever som inte skolkar (figur 18).

Figur 18. Skillnader i beteende/riskuppfattning/upplevelse mellan de elever i årskurs 9 som skolkar minst 1 gång/vecka och de elever i samma årskurs som aldrig skolkar. Andel i procent.

5 DISKUSSION MED BEHOVSANALYS

Resultatet av enkätundersökningen 'Skolelevers drogvanor 2012' i Strömsunds kommun visar att de droger som undersökningen innefattar även används, finns tillgängliga samt utgör ett problem i kommunen. Resultaten kan därmed utgöra ett nuläge och ligga till grund för prioriteringar och beslut samt verksamhetsplanering inom ANDT-området. Vilka områden bör ligga i fokus? Vad vill vi uppnå?

Förebyggande arbete inom ANDT handlar i stor utsträckning om att förhindra att barn och unga kommer i kontakt med droger överhuvudtaget, men även att skjuta upp debut samt minska bruk och missbruk bland dem som redan kommit i kontakt med droger (Statens folkhälsoinstitut, 2008). Universella eller generella insatser riktas till alla och kan exempelvis handla om tillgänglighetsbegränsning, breda informationskampanjer, information till olika målgrupper såsom elever, föräldrar och lärare. Selektiva insatser riktar sig däremot till en mer definierad riskgrupp och indikerade insatser syftar till att förhindra att problemen för de unga som redan använder droger blir större. Många gånger krävs en kombination av dessa insatser och i samverkan mellan flera olika aktörer i samhället.

Nedan följer den analys av resultatet som framkommit under den länsgemensamma processen kring drogvanundersökningen. Skillnader mellan könen syns i resultaten och lyfts även i följande analys, men viktigt att poängtera är att eventuella skillnader inte nödvändigtvis är orsakade av just kön. Skillnader kan mycket väl även förekomma inom gruppen pojkar liksom inom gruppen flickor.

5.1 Tobak

Över hälften av eleverna i gymnasiet år 2 uppger att de använder tobak (röker och/eller snusar). Gällande rökning ligger Strömsunds kommun på i stort sett samma nivå som länet. Vad gäller snusning däremot uppger kommunens elever i andra året på gymnasiet i betydligt större utsträckning än i länet att de snusar, då närmare en av tre elever uppger att de snusar varje/nästan varje dag. Även debutåldern för snus är lägre i kommunen än i länet. Cigaretter är det som eleverna uppger att de lättast kan få tag på inom 24 timmar. Detta tillsammans motiverar starkt insatser inom tobaksområdet.

Något som också bör belysas är bruket av vattenpipa där hälften av eleverna i gymnasiet år 2 uppger att de någon gång provat. Intresset för vattenpipa har ökat i Sverige de senaste åren och särskilt bland ungdomar (Lundin, 2006). Antaganden har förekommit om att vattenpipsrökningen är mindre skadlig än vanlig piprökning, då det funnits uppfattningar om att tobaken är nikotinfri och att röken renas genom vattnet. Efter en kartläggning genomförd av Världshälsoorganisationen (WHO) framkom dock att tobaksröken från en vattenpipa innehåller en rad ohälsosamma ämnen, förutom nikotin (Världshälsoorganisationen, 2005). Dessutom uppskattas en session med vattenpipa vara under en längre tid och en vattenpipsession beräknas motsvara att en cigarettörkare röker 100 cigaretter. Är dessa risker kända bland eleverna eller ser man vattenpipan som en exotisk ”kul grej”? Känner elevernas föräldrar till riskerna?

Något som kan lyftas fram som en möjlighet är den andel elever som faktiskt vill sluta med tobak. Omräknat till antal elever så vill 26 personer sluta röka och 23 personer sluta snusa, nu eller i framtiden. Vad finns det för stöd och resurser till dessa elever? Vilken kapacitet har t.ex. elevhälsan att bemöta detta?

5.2 Alkohol

Majoriteten av eleverna, i båda årskurserna, har någon gång druckit alkohol. Detta är oroväckande, särskilt redan i årskurs 9 där två av tre elever uppger att de druckit alkohol. En större andel flickor än pojkar uppger att de druckit någon gång, medan pojkar har en högre genomsnittlig årskonsumtion än flickor.

I år 2 på gymnasiet uppger 42 procent av eleverna att de berusar sig på alkohol minst en gång i månaden. Studier visar att unga vuxna ofta konsumerar större mängder alkohol vid ett och samma tillfälle än andra åldersgrupper (Socialstyrelsen, 2011). Hög alkoholkonsumtion ökar bland annat risken för psykosociala problem samt risken för olycksfallsskador. Även i denna undersökning i Jämtlands län uppger eleverna att de har råkat ut för både våld och problem i relationer samt utsatt sig för stora risker i samband med alkoholpåverkan. Till exempel uppger 22 procent av pojkarna i årskurs 9 att de kört moped, bil eller annat motorfordon i samband med att de druckit alkohol.

Vanligaste debutålder för att ha druckit minst ett glas alkohol är 14-15 år och för berusning 16 år. En amerikansk studie visar att det är fyra gånger större risk att bli alkoholberoende för en individ som börjar dricka alkohol vid 14 års ålder än för en individ som börjar vid 20 års ålder. (Hingison, Heeren, & Winter, 2006). Alkohol är skadligt för hjärnan, oavsett ålder, men eftersom hjärnan fortsätter att utvecklas ända upp till 25-årsåldern är ungas hjärnor ännu ömtåligare

(www.fhi.se). Oroande resultat från sambandsanalyser i denna undersökning är därmed att de elever i år 2 på gymnasiet i länet som uppger berusningsdebut vid 13 års ålder eller yngre även intensivkonsumerar alkohol, är storkonsumenter samt berusningsdricker i högre utsträckning än de elever som debuterat senare. Även i ANDT-strategin betonas vikten av att skjuta upp alkoholdebuten (www.andt-strategin.info).

Tillgängligheten av alkohol är ungefär densamma som för cigaretter och hälften av eleverna i årskurs 9 och kring 60 procent av eleverna i gymnasiets år 2 uppger att de kan få tag på alkohol från Systembolaget eller från affär (folköl) inom 24 timmar. En typ av tillgänglighet till alkohol som bör belysas är att bli bjuden hemma, vilket en av fyra elever i årskurs 9 och knappt hälften av eleverna i år 2 på gymnasiet uppger att de har blivit. Detta är allvarligt då forskning, bland annat en svensk avhandling, visar att föräldrar som bjuder på alkohol hemma är en riskfaktor för intensivkonsumtion av alkohol bland flickor (Danielsson, 2011). Även i denna undersökning i Jämtlands län finns samband, där de elever som uppger att de blivit bjudna hemma i större utsträckning berusar sig, intensivkonsumerar och är storkonsumenter än de elever som inte har blivit bjudna hemma.

5.3 Narkotika och sniffning/boffning

I ANDT-strategin uttrycks i det övergripande målet en nolltolerans mot narkotika (Regeringen, 2011). Resultaten från denna drogvanundersökning visar dock att narkotika förekommer även i Strömsunds kommun, främst i gymnasiets år 2, om än i lägre utsträckning än i länet i stort. Vanligaste typen av narkotika är cannabis (hasch och marijuana), men sju elever i kommunen uppger även att de använt så kallade nätdroger som t.ex. spice. Angående nätdroger är ett stort problem att nya preparat dyker upp på marknaden och alla har ännu inte hunnit bli olagliga. Kanske får många elever därför uppfattningen att dessa droger inte är särskilt farliga?

Media har haft stort fokus på narkotika och bilden som framställs är att det sker en ökning i länet. Då denna rapport redovisar ett nuläge och inte gör jämförelser med tidigare studier är det inte möjligt att uttrycka sig angående eventuell ökning eller minskning av narkotika bland elever i Strömsunds kommun. Men oavsett detta behöver vi ställa oss frågan om det är acceptabelt att sex elever i gymnasiets andra år har använt narkotika? Onekligen finns narkotikan tillgänglig i kommunen då 14 procent i årskurs 9 och 20 procent i år 2 på gymnasiet uppger att de blivit erbjudna att prova eller köpa narkotika.

I respektive årskurs uppger drygt 11 procent av eleverna att de någon gång har sniffat/boffat. Riskuppfattningen är relativt hög gymnasiet år 2, men samtidigt uppger 14 procent av eleverna i årskurs 9 alternativet 'vet ej', vilket tyder på en okunskap om riskerna. Sniffningspreparat i form av lösningsmedel och gaser har liknande effekt på kroppen som alkohol med minskad muskelkontroll och förlängd reaktionstid (www.can.se). Sniffning/boffning påverkar också den psykiska kontrollen och hörsel- och synhallucinationer förekommer. Långtidseffekter kan även vara hjärnskador och skador på lever och njurar.

5.4 Attityder

Påverkan på attityder är ett prioriterat arbetssätt inom 'Mobilisering mot droger' och den länsgemensamma analysen av resultaten har visat särskilt behov av att belysa riskuppfattning och attityder bland både elever och föräldrar/vårdnadshavare.

Riskuppfattningen bland eleverna vad gäller cigarettökning är lägre i Strömsunds kommun än i länet, men högre än riskuppfattningen gällande snus i kommunen. Särskilt liberal inställning till snus syns i gymnasiet år 2, där 14 procent (högst i länet) anger alternativet '*ingen risk*'. I samma årskurs skattar 15 procent av eleverna att det är okej med föräldrarna/vårdnadshavarna att eleven snusar. I sambandsanalyserna på länsnivå framkommer även att de elever som har tobaksanvändare i hemmet uppger eget tobaksbruk i högre utsträckning än de elever som inte har någon som använder tobak i hemmet.

Vad gäller riskuppfattningen om berusning varje helg återfinns i Strömsunds kommun den högsta andelen i länet, i både årskurs 9 och år 2 på gymnasiet, som uppger alternativen '*ingen*'/'*liten risk*'. Däremot vad gäller hur eleverna skattar föräldrars/vårdnadshavares inställning är uppger eleverna i Strömsunds kommun en mer restriktiv inställning än bland elever i länet i stort. Dock anger endast 35 procent av eleverna i gymnasiet år 2 i kommunen att det absolut inte är okej för föräldrar/vårdnadshavare att de dricker sig berusade. Resultaten visar att relativt höga andelar av eleverna har bjudits på alkohol hemma, vilket säger något om föräldrars/vårdnadshavares inställning. En Sifo-mätning som Statens folkhälsoinstitut lät göra under våren 2012 visar att 90 procent av de tillfrågade tonårsföräldrarna tycker att det vore bra att ha överenskommelser med andra föräldrar kring gemensamma förhållningssätt till alkohol (www.fhi.se). Sådana överenskommelser kanske skulle kunna stärka tonårsföräldrar att vara mindre tillåtande vad gäller alkohol.

Angående risken att prova marijuana eller hasch 1-2 gånger är riskuppfattningen relativt hög i Strömsunds kommun jämfört med i länet. Dock uppger 14 procent av pojkarna i årskurs 9 alternativet '*ingen risk*'. Eleverna skattar risken lägre med att prova marijuana/hasch 1-2 gånger än risken att berusa sig varje helg. Alkohol är också en drog, men som är tillåten i vårt samhälle, medan cannabis är olagligt att köpa/sälja, använda eller i överhuvudtaget inneha. Användning av cannabis kan ge en rad skadeverkningar i kroppen, bland annat skador i andningsorganen, nedstämdhet och depression (www.can.se). Andra följder är försämring i ett flertal tankefunktioner som rör minne, koncentration samt analys- och planeringsförmåga. Detta kan för ungdomar ge störningar i den psykiska mognaden och försämma förmågan för individen att utnyttja sin intellektuella kapacitet. Att cannabis skulle vara en inkörsport till andra illegala droger är omdebatterat, men studier visar att det finns ett samband mellan cannabisanvändning och andra droger (Statens folkhälsoinstitut, 2009). Även om kanske inte själva användandet i sig är orsak till bruk av tyngre droger, utan även att cannabisanvändningen ger sociala kontakter där andra droger kan förekomma.

Vad gäller elevernas uppfattning om föräldrars/vårdnadshavares attityd till hasch/marijuana så uppger eleverna, i båda årskurserna, här den mest restriktiva inställningen av alla droger som frågas efter. Detta tyder på att föräldrar/vårdnadshavare ser mycket mer allvarligt på narkotika än på tobak och alkohol. Däremot finns fastställda samband mellan de olika drogerna. Majoriteten av dem som prövar narkotika första gången är berusade, så om ungdomarna inte dricker alkohol minskar också risken för att de prövar narkotika (www.fhi.se). Det är dock svårt att veta vad som

är hönan och ägget, d.v.s. vad som orsakar det ena eller andra, då det förmodligen finns flera orsaker som ligger till grund. Även i denna enkätundersökning syns samband där de elever i länet som uppger att de någon gång har provat narkotika också röker, har sniffat/boffat samt berusar sig på alkohol i större utsträckning än de elever som inte provat narkotika.

5.5 Samband

I denna enkätundersökning syns i resultaten på länsnivå samband mellan de flesta droger. Dessa samband tyder på att det ofta är samma riskgrupper för flera av dessa beroendeskapande levnadsvanor (www.fhi.se). Därmed borde även vissa risk- och skyddsfaktorer vara gemensamma, vilket talar för ett sammantaget grepp med förebyggande och hälsofrämjande arbete inom ANDT-området.

En sådan riskfaktor som visar samband med de flesta droger i denna undersökning är skolk, där de elever som skolkar minst en gång i veckan i högre grad uppger att de dricker sig berusade, har provat narkotika, har sniffat/boffat samt har lägre trivsel i skolan än de elever som inte skolkar. Det är ofta känt vilka elever som skolkar och denna begränsade målgrupp kan därmed vara relativt lätt att identifiera för riktade insatser.

5.6 Särskilt angelägna områden

Utifrån ovanstående diskussion vill vi lyfta följande områden som särskilt viktiga för det fortsatta drogförebyggande arbetet i Strömsunds kommun:

- minskat tobaksbruk
- ökad kunskap om vattenpipströkning och dess skadeverkningar
- attityder till droger, särskilt till snus och alkohol
- information om ökat risktagande i samband med alkohol
- information om risker och samband mellan droger till föräldrar/vårdnadshavare
- ökat stöd i föräldrarollen

6 REFERENSER

Danielsson, A. -K. (1 2011). Alkoholbruk i ungdomsåren: Implikationer för prevention. *Socialmedicinsk tidskrift*, s. 91.

Hingison, R., Heeren, T., & Winter, R. M. (160 2006). Age at Drinking Onset and Alcohol Dependence. *Archives of Pediatrics & Adolescent Medicine*, ss. 739-746.

Lundin, N. (2006). Vattenpipa lika skadlig som annan rökning. *Läkartidningen*.

Mobilisering mot droger . (2013). Tillsammans gör vi skillnad! Jämtlands län mobiliserar för ökad trygghet. Programförklaring 2013.

Regeringen. (2011). Prop. 2010/11:47 En samlad strategi för alkohol-, narkotika-, dopning- och tobakspolitiken.

Socialstyrelsen. (2011). *Nationella riktlinjer för sjukdomsförebyggande metoder. Tobaksbruk, riskbruk av alkohol, otillräcklig fysisk aktivitet och ohälsosamma matvanor - stöd för styrning och ledning*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Statens folkhälsoinstitut. (2008). Narkotikan i Sverige - Metoder för förebyggande arbete. En kunskapsöversikt. R2008:23. Östersund.

Statens folkhälsoinstitut. (2009). *Skador av hasch och marijuana*. Östersund: Statens folkhälsoinstitut.

www.andt-strategin.info. (u.d.). Hämtat från <http://www.andt-strategin.info/propositionen.html> den 04 03 2013

www.can.se. (u.d.). Hämtat från <http://www.can.se/sv/Drogfakta/Sniffning/> den 05 03 2013

www.can.se. (u.d.). Hämtat från <http://www.can.se/sv/Drogfakta/Cannabis-hasch-och-marijuana/> den 01 03 2013

www.can.se. (u.d.). Hämtat från <http://www.can.se/sv/Drogfakta/Fragor-och-Svar/Alkohol/#0> den 01 03 2013

www.fhi.se. (u.d.). Hämtat från <http://www.fhi.se/Vart-uppdrag/Alkohol-narkotika-dopning-tobak-och-spel/Samband-ANTS/> den 01 03 2013

www.fhi.se. (u.d.). Hämtat från <http://www.fhi.se/Handbocker/Tonarsparloren/Fakta/Varfor-ar-alkohol-farligt-for-unga/> den 04 03 2013

www.fhi.se. (u.d.). Hämtat från <http://www.fhi.se/Aktuellt/Nyheter/Tonarsforaldrar-vill-ha-gemensamma-regler-kring-alkohol/> den 05 03 2013

Världshälsoorganisationen. (2005). *Waterpipe Tobacco Smoking: Health effects, Research needs and Recommended Actions by Regulators*. Geneva: World Health Organization.